

УДК 347.611(045)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.38>

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Фляжнікова Я.В.,
доктор філософії,
доцент кафедри соціально-економічних дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»

Фляжнікова Я.В. Шлюбний договір в Україні: переваги та недоліки.

Ця стаття присвячена розгляду окремих позицій щодо переваг та недоліків укладення шлюбного договору в Україні. Розглядається актуальність дослідження шлюбного договору в Україні, яка пояснюється тим, що з розвитком економіки, соціальних норм та інститутів у сучасному суспільстві все більше людей укладають шлюбні договори.

У статті звернута увага на особливості укладення шлюбного договору в Україні, а також розглянуто труднощі, що виникають у судовій практиці при розірванні шлюбу.

При цьому, у даній статті проаналізовано деякі аспекти судової практики щодо шлюбного договору, на основі чого виявлено ключові її питання, до них віднесено такі, як: невідповідність договору вимогам закону; дійсність договору; розподіл майна після розірвання шлюбу та особливості укладання договору в разі наявності дітей, де зазначено, що у судовій практиці також трапляються випадки, коли шлюбний договір укладається з умовами, що стосуються майнових прав дітей. Так, у відповідності до законодавства, подібні умови не повинні порушувати права дітей і можуть бути оскаржені в суді.

У висновках зазначено, що шлюбний договір є важливим регулятором сімейних відносин, який допомагає захистити майнові та особисті інтереси подружжя. Зокрема, до переваг шлюбного договору автором віднесено такі, як: забезпечення прав кожної зі сторін: у разі розлучення, чи інших обставин договір допомагає уникнути конфліктів і суперечок між сторонами; захист майна: подружжя може визначити, яке майно є спільним, а яке – особистим, що дозволяє захистити особисті активи кожної зі сторін; фінансова прозорість: шлюбний договір встановлює чіткі правила, що знижує можливість фінансових непорозумінь і маніпуляцій. У свою чергу, до недоліків укладення шлюбного договору віднесено такі, як: емоційний стан: у деяких країнах, в тому числі й в Україні, укладення шлюбного договору може бути сприйняте як недовіра між партнерами, що може створити емоційний бар'єр; складність та витрати: оскільки шлюбний договір вимагає нотаріального посвідчення, це може бути додатковою фінансовою витратою для пари, а також позначитись на затрачені їхнього часу. Відтак, на основі проведеного дослідження, зазначається, що виявлено більше переваг щодо укладення шлюбного договору, ніж недоліків, але сторони самі повинні врахувати усі особливості даного договору та дійти взаємної згоди.

Ключові слова: шлюбний договір, шлюб, права людини, майнові відносини, сімейні правовідносини.

Fliazhnikova Y.V. Marriage contract in Ukraine: advantages and disadvantages.

This article is devoted to the consideration of individual positions on the advantages and disadvantages of concluding a marriage contract in Ukraine. The relevance of the study of the marriage contract in Ukraine is considered, which is explained by the fact that with the development of the economy, social norms and institutions in modern society, more and more people are concluding marriage contracts.

The article draws the author's attention to the peculiarities of concluding a marriage contract in Ukraine, and also considers the difficulties that arise in judicial practice when a marriage is dissolved.

At the same time, this article analyzes some aspects of judicial practice regarding the marriage contract, on the basis of which its key issues are identified, including such as: non-compliance of the

contract with the requirements of the law; validity of the contract; distribution of property after the dissolution of marriage and the peculiarities of concluding a contract in the presence of children, where it is noted that in judicial practice there are also cases when a marriage contract is concluded with conditions relating to the property rights of children. Thus, in accordance with the legislation, such conditions should not violate the rights of children and can be challenged in court.

The conclusions state that a marriage contract is an important regulator of family relations, which helps to protect the property and personal interests of spouses. In particular, the author includes the following advantages of a marriage contract: ensuring the rights of each party: in the event of divorce or other circumstances, the contract helps to avoid conflicts and disputes between the parties; protection of property: spouses can determine which property is joint and which is personal, which allows protecting the personal assets of each party; financial transparency: a marriage contract establishes clear rules, which reduces the possibility of financial misunderstandings and manipulations. In turn, the disadvantages of concluding a marriage contract include: emotional state: in some countries, including Ukraine, concluding a marriage contract may be perceived as distrust between partners, which can create an emotional barrier; complexity and costs: since a marriage contract requires notarization, this can be an additional financial expense for the couple, as well as affect the time spent. Therefore, based on the research conducted, it is noted that more advantages have been identified regarding the conclusion of a marriage contract than disadvantages, but the parties themselves must take into account all the features of this contract and reach mutual agreement.

Key words: marriage contract, marriage, human rights, property relations, family legal relations.

Постановка проблеми. У наш час, в складних умовах війни, проблематика шлюбного договору залишається особливо актуальною. Відтак, майнові сімейні правовідносини, в нашій країні, сім'ї час від часу сторони врегульовують шлюбним договором. При цьому, актуальність дослідження шлюбного договору в Україні пояснюється тим, що з розвитком економіки, соціальних норм та інститутів у сучасному суспільстві все більше людей укладають шлюбні договори. Зокрема, це стосується таких аспектів:

наявність майна: якщо один, або обидва партнери володіють значними активами, підприємствами чи іншим майном, шлюбний договір дозволяє чітко визначити як це майно буде розподілено в разі розлучення;

фінансова безпека: оскільки багато пар мають спільні зобов'язання (кредити, борги, інвестиції), договір може визначити як саме буде відбуватися розподіл фінансових обов'язків;

різниця в доходах або майнових статках: якщо партнери мають різний рівень доходів, або різну фінансову ситуацію, шлюбний договір допомагає уникнути непорозумінь та забезпечує більш справедливий розподіл майна;

розлучення: у разі розірвання шлюбу, шлюбний договір визначає порядок поділу майна, що може значно зменшити конфлікти під час розлучення.

Метою статті є вивчення та наукове обґрунтування теоретичних питань та практичних ситуацій щодо правового регулювання шлюбного договору в Україні, а також формулювання окремих позицій щодо переваг та недоліків шлюбного договору в Україні.

Стан опрацювання проблематики. У наш час питаннями, що пов'язані із дослідженням шлюбного договору в Україні, переймалися такі науковці: В.М. Білоусов, Ю.В. Гофман, Ю.О. Горбатко, В.А. Дмитришена, О.С. Олійник, І.В. Римаренко, О.І. Сафончик, Г.П. Циверенко, О.О. Ульяненко та інші. Проте сьогодні проблематика щодо переваг та недоліків шлюбного договору в Україні залишається малодослідженою, а відтак потребує подальшого розгляду та опрацювання.

Виклад основного матеріалу. Загалом, усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними [1, ст. 21]. Невипадково, питання свободи щодо майнових інтересів подружжя регулює шлюбний договір, який в умовах сучасного суспільства став важливим інструментом для їх врегулювання. В Україні, як і в багатьох інших країнах, такий договір може стати корисним для визначення прав та обов'язків сторін під час перебування в шлюбі, а також у разі його розірвання.

Правове регулювання шлюбного договору в Україні здійснюється Сімейним кодексом, зокрема главою 10, статтями 92–103. Відтак, шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям [2, ст. 92].

При цьому, необхідність складання шлюбного договору диктується не стільки недовірою подружжя одне до одного, скільки бажанням при можливому розірванні шлюбу не шукати істини в судах і не виставляти подробиці особистого життя на загальний огляд [3, с. 105].

О.І. Сафончик пропонує шлюбний договір розглядати як певну домовленість між особами, що вступають до шлюбу та яка визначає майнові права та обов'язки як у шлюбі, так і у випадку його розірвання [6, с. 84]. Така позиція є досить справедливою та чітко відображає суть самого шлюбного договору, який врегульований на законодавчому рівні.

Власне основні положення, щодо правового регулювання шлюбного договору в Україні полягають в наступному:

момент укладення шлюбного договору: шлюбний договір може бути укладений як до так і після реєстрації шлюбу;

свобода в умовах договору: подружжя має право самостійно визначити умови договору, але якщо вони не порушують права третіх осіб (наприклад, прав дітей);

публічність: шлюбний договір укладається в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню [2, ст. 94];

виконання і зміна умов: у разі значних змін у життєвих обставинах подружжя (зміна майнового стану, наявність дітей і т.д.) договір може бути переглянутий або змінений за згодою обох сторін.

Як і будь-який правовий договір, шлюбний договір має свій зміст, який включає у себе права та обов'язки його сторін. Так, зміст шлюбного договору може варіюватися в залежності від потреб і побажань подружжя, але загалом він може включати:

майнові відносини: це може бути чітке визначення того, яке майно є спільним, а яке належить одному із подружжя на праві особистої приватної власності (наприклад, майно, набуте до шлюбу або отримане в спадщину). Це питання важливо обумовити сторонами у шлюбному договорі, щоб у майбутньому не виникало суперечок між подружжям;

фінансові зобов'язання: шлюбний договір може визначити, як партнери будуть розподіляти доходи, витрати, зобов'язання по кредитах, здійснювати фінансування освіти чи здоров'я дітей;

права на нерухомість та бізнес: якщо в одного із партнерів є бізнес, або значна нерухомість, у шлюбному договорі можна визначити, як це майно буде розподілятися в разі розлучення;

утримання: у разі розлучення, сторонами у шлюбному договорі може бути визначено, чи буде один із партнерів отримувати аліменти, в якому розмірі та на який період.

Більше того, для того, щоб укласти шлюбний договір сторонам необхідно виконати такі етапи, як: пройти процес підготовки: подружжя повинно обговорити всі можливі умови договору, визначити які питання будуть регулюватися, а які – залишаться без змін;

відвідування нотаріуса: шлюбний договір повинен бути укладений у письмовій формі та нотаріально посвідчений. Без цього він не матиме юридичної сили;

підписання договору: обидва подружжя підписують договір у присутності нотаріуса.

А.О. Дутко звертає увагу на те, що шлюбний договір є особливим сімейно-правовим договором і на практиці його застосовують скоріш не для урегулювання спільного проживання, а також користування майном, а все ж для передбачення майнових наслідків у випадку розірвання шлюбу [4, с. 188]. Відтак, для проведення даного дослідження, вважаємо доцільним дослідити ще й судову практику з розгляду даної категорії справ.

Так, постанова ВС у справі 755/19197/18 (визнано недійсним пункт шлюбного договору) частиною четвертою статті 93 СК України передбачено обмеження щодо змісту шлюбного договору: договір не повинен ставити одного із подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище порівняно із законодавством. Категорія «надзвичайно не вигідне матеріальне становище» вжита у частині четвертій статті 93 СК України, має оціночний характер і підлягає доведенню стороною відповідно до частини третьої статті 12 ЦПК України, та ці докази повинні бути оцінені судом у відповідності до норм цивільного процесуального законодавства [7].

До прикладу, постанова ВС у справі 522/25760/16 (визнано недійсним пункт договору, який передбачав, що після розірвання шлюбу у власність відповідача переходить майно, яке зареєстровано за позивачем). У цьому випадку, судом було враховано інтереси не тільки позивача, а й відповідача.

Зокрема, у постанові ВС у справі № 200/1546/19 (відмовлено у визнанні шлюбного договору недійсним, так як суд дійшов висновку, що умови шлюбного договору не передбачають перехід права власності на об'єкти нерухомого майна, а порядок поділу майна у разі розірвання шлюбу).

Більше того, у постанові ВС у справі № 320/3970/18 (визнано недійсним шлюбний договір в частині підпункту в) пункту П.2, згідно з яким особистою приватною власністю кожного з подружжя є: нерухоме майно, автотранспортні засоби, інше майно, право власності на яке підлягає обов'язковій державній реєстрації, що придбане в шлюбі до укладення цього договору) [7].

Що стосується питання неможливості укладення шлюбного договору представником, то варто взяти до уваги постанову ВС у справі № 757/10715/17-ц, системне тлумачення статті 2 СК України та статті 14 СК України дає підстави для висновку, що сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям є такими, що тісно пов'язані із особою, а тому не можуть бути передані іншій особі. Частиною другою статті 238 ЦК України передбачено, що представник не може вчиняти правочин, який відповідно до його змісту може бути вчинений лише особисто тією особою, яку від представляє. Підсумовуючи наведене, можна констатувати, що суб'єктами шлюбного договору можуть бути: 1) особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу (наречені); 2) подружжя (дружина та чоловік), а майнові відносини між подружжям (нареченими) є такими, що тісно пов'язані із особою, тому Верховний Суд доходить висновку, що шлюбний договір не може укладатись за дорученням, оскільки представнику заборонено вчиняти правочин, який може бути вчинений лише особисто тією особою, яку він представляє (частина друга статті 238 ЦК України) [7].

До того ж, застосування позовної давності до вимог по визнання шлюбного договору недійсним – постановою ВС у справі № 757/10715/17-ц передбачено, що статтею 20 СК України законодавчо встановлено, що позовна давність до вимог, які впливають із сімейних відносин, не застосовується, крім випадків, передбачених частиною другою статті 72, частиною другою статті 129, частиною третьою статті 138, частиною третьою статті 139 СК України. Отже, законодавцем визначено чіткий перелік вимог, які впливають із сімейних відносин, до яких застосовуються позовна давність. Так, статтею 72 СК України встановлено, що позовна давність не застосовується до вимог про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, якщо шлюб між ними не розірвано. До вимог про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу застосовується позовна давність у три роки. Тобто, СК України передбачив застосування позовної давності лише до вимоги про поділ майна подружжя, заявленої після розірвання шлюбу. Врахування попередніх висновків щодо наявності особливостей законодавчого регулювання відносин з реалізації подружжям (нареченими) майнових сімейних прав при укладенні шлюбного договору, а також тлумачення змісту статті 20 СК України дає підстави для висновку, що до вимог про визнання шлюбного договору недійсним позовна давність не застосовується [7].

Так, у відповідності до вище зазначеного, важливо проаналізувати ключові питання, які виникають при аналізі судової практики щодо розгляду спорів, які стосуються шлюбного договору. Зокрема, до них відносимо такі:

невідповідність договору вимогам закону: суд може визнати окремі умови шлюбного договору такими, що суперечать принципам рівності прав подружжя (наприклад, коли одна сторона повністю позбавлена прав на майно, що набувається в шлюбі). Відтак, досить часто в судах виникають спори щодо того, чи відповідають умови шлюбного договору вимогам законодавства. У разі, якщо умови договору порушують права однієї зі сторін або суперечать законам, суд може визнати ці умови недійсними;

дійсність договору: загалом, у судовій практиці неодноразово трапляються справи, де одна із сторін оспорує укладення шлюбного договору через недотримання добровільної і вільної згоди;

розподіл майна після розірвання шлюбу: величезне значення шлюбного договору полягає в тому, що він дозволяє чітко визначити, як буде поділено майно при розірванні шлюбу. Проте, суди можуть втручатися в умови цього поділу, якщо, наприклад, шлюбний договір порушує законні права одного з подружжя чи суперечить інтересам дітей;

особливості укладання договору в разі наявності дітей: у судовій практиці також трапляються випадки, коли шлюбний договір укладається з умовами, що стосуються майнових прав дітей. Так, у відповідності до законодавства, подібні умови не повинні порушувати права дітей і можуть бути оскаржені в суді.

При цьому, воєнний стан не є підставою для відступу сторін від законодавчих вимог щодо змісту шлюбного договору. Зокрема тих, які гарантують права та інтереси дітей, кожного із подружжя, забороняють використовувати шлюбний договір для передачі майна у власність одному з подружжя, права на які підлягають державній реєстрації, спрямовані на забезпечення добросо-

вісних дій подружжя і не допускають використання шлюбного договору як інструмент ухилення від виконання боргових зобов'язань одного чи обох із подружжя [5].

На основі вище викладеного, доцільно проаналізувати переваги та недоліки шлюбного договору. Зокрема, до переваг шлюбного договору відносимо такі:

забезпечення прав кожної зі сторін: у разі розлучення, чи інших обставин, договір допомагає уникнути конфліктів і суперечок між сторонами;

захист майна: подружжя може визначити, яке майно є спільним, а яке – особистим, що дозволяє захистити особисті активи кожної зі сторін;

фінансова прозорість: шлюбний договір встановлює чіткі правила, що знижує можливість фінансових непорозумінь і маніпуляцій.

У свою чергу, до недоліків укладення шлюбного договору відносимо такі, як:

емоційний стан: у деяких країнах, в тому числі й в Україні, укладення шлюбного договору може бути сприйняте як недовіра між партнерами, що може створити емоційний бар'єр між ними;

складність та витрати: оскільки шлюбний договір вимагає нотаріального посвідчення, це може бути додатковою фінансовою витратою для пари, а також позначитись на затрачені їхнього часу.

Висновки. Шлюбний договір є важливим регулятором сімейних відносин, який допомагає захистити майнові та особисті інтереси подружжя. У сучасному світі, де економічна ситуація та соціальні умови можуть змінюватися швидко, укладання такого договору є обґрунтованим кроком для забезпечення фінансової безпеки та збереження гармонії у стосунках. Тому до переваг шлюбного договору відносимо: забезпечення прав кожної зі сторін (у разі розлучення чи інших обставин договір допомагає уникнути конфліктів і суперечок між сторонами; захист майна: подружжя може визначити, яке майно є спільним, а яке – особистим, що дозволяє захистити особисті активи кожної зі сторін); фінансова прозорість (шлюбний договір встановлює чіткі правила, що знижує можливість фінансових непорозумінь і маніпуляцій). У свою чергу, до недоліків укладення шлюбного договору віднесено такі, як: емоційний стан: у деяких країнах, в тому числі й в Україні, укладення шлюбного договору може бути сприйняте як недовіра між партнерами, що може створити емоційний бар'єр між ними; складність та витрати: оскільки шлюбний договір вимагає нотаріального посвідчення, це може бути додатковою фінансовою витратою для пари, а також позначитись на затрачені їхнього часу. Відтак, на основі проведеного дослідження, можемо побачити, що більше переваг щодо укладення шлюбного договору, ніж недоліків, але сторони самі повинні врахувати усі особливості даного договору та дійти взаємної згоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002. № 21-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 11.11.24).
3. Білоусов В.М., Дмитришина В.А. Шлюбний договір в Україні: практичне втілення. *Юридичний вісник*. 2016. № 4. С. 105–108.
4. Дутко А.О. Поняття та правова природа шлюбного договору. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 837. С. 188–191.
5. Менджул М.В. Підстави визнання шлюбних договорів недійсними: правові позиції Верховного суду та ризики в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія: *Право*. 2022. № 74. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/272901/268424> (дата звернення: 19.11.24).
6. Сафончик О.І. Шлюбний договір і ІТ: проблемні питання застосування. *Часопис цивілістики*. Одеса, 2017. Вип. 26. С. 83–86.
7. Шлюбний договір: актуальні питання судової практики. Верховний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Stupak_2.pdf (дата звернення: 11.11.24).